

BRASSAI SÁMUEL NYELVMŰVELŐ, NYELVVÉDŐ TEVÉKENYSÉGE

MOLNÁR ERZSÉBET

Miskolci Egyetem, Angol Nyelvészeti és Irodalomtudományi Tanszék

3515 Miskolc, Egyetemváros

molbeti@gmail.com

Kivonat: Brassai Sámuel polihisztóriai tevékenységében a nyelvpedagógia, a nyelvtudomány, a magyar mondat, a mondathangsúly és a szórend tanulmányozása, az idegenszerűségek és magyartalanságok elleni küzdelem központi helyet foglalt el. Korában, a 19. századi Magyarországon az anyanyelvért folytatott küzdelem az idegen nyelv tanításának kérdésével fonódott össze. E kettős küzdelemnek kiemelkedő és úttörő alakja volt Brassai Sámuel. Azt vallotta, hogy nemcsak szokásaiban, viseletében, hanem elsősorban nyelvében él a nemzet. A magyartalanságok első „üldözője” volt, s halála napjáig az is maradt. A nyelv – mely a nemzeti érzés és gondolkodás megjelenítője, összekovácsolója – szent volt Brassai előtt. A nyelvet tekintette a szellem legigazibb kifejezésének, az anyanyelvet a nemzeti szellem valóságos megtestesülésének. A sajátos nemzeti jellemvonások megőrzéséért, feddhetetlen tisztántartásáért a 19. században senki nem tett annyit, mint ő, s a magyartalanságok ellen oly erős felkészültséggel hozzá hasonlóan senki sem küzdött.

Kulcsszavak: nyelvművelés, anyanyelv, magyartalanságok, mondatfűzés, fordítás

Bevezetés

Naggyá lett nemzetek egyik legfőbb jellemvonása anyanyelvük szeretete, gondozása, ápolása és művelése, sajátosságaihoz való ragaszkodása. A nyelvművelés legidőszerűbb feladatait mindig az adott társadalom szükségletei határozzák meg, célja és tartalma tehát nem örök és változatlan. A magyar nyelvművelés szerepe és feladatai is változtak az idők során. A nyelvművelés egyik korai, kiemelkedő alakja volt Brassai Sámuel.

1. A nyelvművelés koronkénti feladata

A 19. század első felében elsősorban a nyelvújítás és a nyelvbővítés, második felében pedig inkább a nyelvújítás túlzásainak nyesegetése, a mesterkéltté váló nyelvhasználatnak a természetességhez, illetve a népnyelvhez való visszavezetése volt a legfőbb feladat. A századforduló utáni évtizedekben az idegenszerűségek elleni küzdelem volt a nyelvművelés időszerű feladata, míg napjainkban legfőképpen az, hogy a nyelv minél alkalmasabb legyen a világos, árnyalt nyelvi közlésre. Nyelvünk egyedi vonásaira természetesen méltán lehetünk büszkéek, de mindent el is kell követnünk azért, hogy ezek a nemzeti sajátosságok meg is maradjanak benne. Az első és legfontosabb kíváncsi, hogy erősödjék a nyelvi hagyományok ápolása, ébren tartása, felélesztése.

„A múltat tiszteld, s a jelent vele kösd a jövőhez” – inti az utókort Vörösmarty is. Fontos feladatunk ma is a magyar nyelv ápolása, melynek egyediségéről már a 18. században egy brit nyelvtdós, Sir Bowring is így írt a *Poetry of the Magyars* [A magyarok költészete] című munkájában: „A magyar nyelv távoli és magányos. Pontos megértéséhez más nyelvek tanulmányozása rendkívül csekély haszonnal jár. Lényegében saját öntőformájából került ki, kialakulása és felépítése bizvást oly korszakra tehető, amikor a mai európai nyelvek többsége vagy nem is létezett, vagy nem hatott a magyarlakta térségre” (ford.: Végvári Lajos).

2. Anyanyelvünk a 19. században

Milyen volt a helyzet anyanyelvünk tekintetében a 19. század elején? A közélet, a törvényhozás, a közigazgatás, az igazságszolgáltatás, a tudományok és iskolák nyelve a latin volt. A főurak szalonjaiban németül és franciául beszéltek. Széchenyi keserűen panaszolta még fellépése után tíz évvel is, hogy a magyar nyelvet a főurak az előszobákba és az istállókba száműzték. II. József közigazgatási reformja során a latin nyelv helyett a németet vagy a magyart akarta hivatalossá tenni a közigazgatásban, azonban a kancellária urai a németet javasolták, mondván, a magyar nyelv szegénysége miatt alkalmatlan e feladatra.

Ilyen körülmények között indult el a 18. század végén és a 19. század elején a nyelvújítási mozgalom, melyet Barczafalvy kezdett, majd Kazinczy folytatott. Abból a meggyőződésből indultak ki, hogy a magyar nyelv az idegenből jövő új gondolatok kifejezésére szegényes, fejletlen. Kazinczy latinból és németből való fordításai során sokszor engedett meg a nyelv szelleme ellen vétő idegenszerűségeket is, csakhogy kifejezése szép legyen. Az ő elve az esztétikai szempont volt, a nyelvhelyesség kérdésével kevésbé törődött. Esztétikai finomkodásai következtében gyakran megvetően szólt a népnyelvről.

Az irodalmi nyelvet – különösen a fordítások és a gyorsan, ám időnként nem kellő odafigyeléssel dolgozó hírlapok révén – magyartalan mondatfűzések és kifejezések özöne lepte el. A nemzeti szellem felébredésével eljött az ideje annak, hogy a tudományokat is – az addigi latin helyett – magyar nyelven műveljék. Az Akadémia 1872-ben a nyelvhelyesség védelmére létrehozta a *Magyar Nyelvőr*t, s szerkesztésével Szarvas Gábor nyelvészt bízta meg. Ettől fogva a nyelvhelyesség tekintetében a *Nyelvőr* állásfoglalása lett a követendő.

3. Brassai küzdelme a magyartalanságok ellen

A magyartalanságok elleni küzdelem első „harcosa” Brassai Sámuel volt. Több mint fél évszázadon keresztül küzdött a „szófaragók és fordítók rombolásai ellen”, kiknek „keze szennye mindenütt ott marad őseink nyelvén” – írta Brassairól szóló, a *Keresztény Magvető*ben megjelent cikkében Gál Kelemen (Gál 1936: 125). Nemcsak a nyelvújítók csonkított szavait illette éles kritikával, hanem az idegen ízű mondat szerkezeteket és kifejezéseket is, nehogy „szegény nyelvünknek éppen a gyökerére essék a féreg” (idézi Gál 1936: 125). Az volt a véleménye, hogy az „édesanyai nyelv” helyességéért síkraszállni tudományos és hazafias érzéstől diktált kötelesség. Kíméletlenül támadta és ostromozta azokat, akik hozzáértés nélkül és felületesen bántak azzal a nyelvvel, „melynek hangjainál szebb zenét a fül nem ismer” (Gál 1936: 124). Ezért is írta a *Critikai Lapok* címlapjára a jelszót: „Tiszteljük őseink nyelvét!” Maga mondta: „Ha valaki, én bizonyosan szeretem nyelvünket, oly hévvel, mely senkinek sem enged” (idézi Gál 1936: 125).

Az anyanyelv iránti szeretete azonban nemcsak szavaiban és írásaiban mutatkozott meg. Miután megválasztották a kolozsvári unitárius kollégium tanárának, ő volt az első, aki magyarul tartotta székfoglaló értekezését, majd két év múlva az intézet élére került, s oly erős és céltudatos reformmunkába kezdett, melynek eredménye az lett, hogy a latint felváltotta a magyar tanítási nyelv. Megírta és kiadta a *Kék Könyvtár* sorozatot s egyéb magyar nyelvű tankönyveit is.

Brassai hosszú tudományos pályáján mindvégig foglalkozott a nyelvtudomány kérdéseivel. Elvi meggyőződése az volt, hogy a nyelvet nem lehet „újítani”, csak fejleszteni

és „mívelni”, mert a nyelv nem szervetlen, mesterséges produktum, melyet fűzni, faragni, metszeni, csonkítani, tetszésünk szerint idomítani lehetne, hanem olyan szerves életet él, mint a növény, melynek minden alkotóeleme élő. Az is meggyőződése volt, hogy az egész földkerekségen nincs szegény nyelv, s bármely nyelv ki tudja fejezni az emberi szellem által teremtett eszméket és gondolatokat. A nyelvújítóknak azt a kijelentését, hogy a nyelvújítás a nyelv szépségét szolgálná, üres szólamnak, balgaságnak tartotta. Azokról a fordítókról, akik a nyelvújítók mellett törtek láindszát, azt állította, hogy sem azt a nyelvet nem tudják kellően, amelyből fordítanak, sem pedig azt, amelyre fordítanak, mert anyanyelvük lelkét valójában nem ismerik. Brassai Sámuel elévülhetetlen érdeme, hogy az anyanyelvért folytatott küzdelmet élete végéig – sok gúny, mellőzés és lekicsinylés közben is – fáradhatatlanul folytatta.

Első támadása a magyartalanságok ellen 1844-ben kezdődött az általa írt és szerkesztett kolozsvári *Vasárnapi Újság* 545. számában a *T. cz. Szerkesztő Úr* címet viselő cikkel. A magyar orvosok és természetvizsgálók kolozsvári gyűlésén szó esett arról, hogy magyar szót kellene találni a *genus* és a *sexus* szavakra. Brassai hozzászólt a vitához, és kijelentette, felesleges keresni, mert már van megfelelő szó: *genus*=nemzetiség, *sexus*=nem. Ez a vita egyúttal jó alkalmat adott neki arra, hogy elmondja nézeteit a „szófaragókról”, a „nyelvművelőkről”, az erőszakos nyelvújítókról. A cikkben összefoglalta és erős kritikával illette az említett „nyelvművelők” által használt nyelvújító eljárásokat, melyeket a következők csoportosításban így foglalt össze:

(1) A szókurítás, illetve szócsonkítás elve.

„Hogy lehet egy nyelvnek tökélyét abban keresni, hogy szavai kurták?” – tette fel a kérdést, erősen bírálva a szócsonkítást.

(2) A ráfogás elve.

Gyököt, ragot módosított szabályok szerint hol erre, hol arra használnak, tetszés szerint tulajdonítva neki értelmet.

(3) A majmolás elve.

Minden idegen nyelvi szóval egy megfelelő magyart akarnak szembeállítani, sőt azt kívánják, ahhoz minden árnyalatában is hozzásimuljon.

(4) A „tisztálási elv”.

Minden ember ismerje és tanulja a nyelvet, „mégpedig ne a nyelvészekről, ... hanem merítsen magából az élő kütfőből, a korcstalan, romlatlan magyar nemzedékek mindennapi nyelvéből” (Gál 1926: 91).

A következő, *Egy szavazat nyelvünk ügyében* című értekezésében a mondatfűzés fontosságára hívta fel a figyelmet, mely szerinte a nyelv „jellemét” adja, s egyben rámutatott az idegen nyelvből kölcsönzött, magyartalan szófűzésre. Brassai ez értekezését a Hunfalvy szerkesztette *Magyar Nyelvészertben* később ismét közzétette *Adalék okmányok a nyelvújítás és nyelvrontás ügyében* címmel.

1852-ben felszólalt az Akadémia magyartalanságai ellen *A magyar nyelv és az akadémia* címmel. Ugyanebben az évben felolvasta a *Tapogatódzások a magyar nyelv körül* című értekezését, mely a *Pesti Napló*-ban jelent meg. Ennek folytatása *A magyar mondat*, további folytatása pedig *A mondat dualizmusa* című írása volt.

1856-ban az Akadémia bizottságot állított a magyar helyesírás ügyében Toldy Ferenc elnöklete alatt. Fogarasi, Hunfalvy és Ballagi mellé beválasztották Brassait is. Brassai 1860–61-ben a *Mégis valami a fordításról* című írásában, mely Arany Szépirodalmi Figyelőjében jelent meg, tovább folytatta a harcot. Itt ismételten és erőlesen kiemelte,

hogy a fordítók ne a szavakra, hanem a mondatokra fordítsák a figyelmüket, mert a fordítás akkor jó, ha hű az eredetihez, de nem a szóhoz, hanem a gondolathoz és a stílushoz, tehát ne szó szónak, hanem mondat mondatnak feleljen meg. „*És akkor nemzeti, ha az úgy van magyarul, hogy azon semmi idegen íz nem érzik. De a fordítók nyelvérzékét a nyelvvelés rumjával és füstös pálinkájával úgy elrontották, hogy a nyelvnek ezt a könnyen elillanó finom zamatát észre sem veszik*” (Brassai 1861: 9).

Arany János nyelvészeti kérdésekben sokszor egyeztetett Brassaival, nagy örömmel üdvözölte őt e küzdelemben, s biztatta, hogy bátran hallassa csak a hangját a germanizmusok és mindenfajta izmusok ellen. A szóösszetételek tekintetében azonban nem értettek egyet, mert Brassai felfogása szerint az olyan szavakat, mint: *odafelez, köntörfalaz, hatványok, darázsderék* stb. nem lehetne használni. Ezzel azonban a költői nyelv szegényedne, vélte Arany. Ugyanezt a gondolatot vetette fel Gyulai a *Koszorúban* megjelent egyik cikkében (1864), ahol Brassai „*vandál szigoráról*” beszélt, mely Gyulai állítása szerint a nyelvtani szempontból vett szoros szabályokon kívül nem enged meg semmilyen merészebb költői inverziót, semminemű csonkítást vagy összehúzást, archaizmust, kitilt minden figurát a költői nyelvből, s azt prózaivá akarja tenni.

Brassai rendszeres nyelvészeti munkáiban is kitért a nyelvhelyesség kérdéseire. Csillag alatti jegyzeteiben sokszor egész terjedelmes értekezéseket írt. Gyulai bírálta is, hogy a fontos kérdéseket a kevésbé fontosak a szövegből kiszorítják. *A magyar mondat* (Brassai 1860) című terjedelmes és korszakos jelentőségű munkája is tele van a magyartalanságokra vonatkozó éles és elmés megjegyzésekkel.

A nyelvújítási vitához Brassai *A neo- és palaelogia ügyében* című (1875) akadémiai értekezésével szólott hozzá, egyenlő hévvel bírálva mind az ortológusokat, mind a neológusokat. A neológusokkal szemben, akik azt állították, hogy szegény a nyelv, Brassai egyrészt azt tanította, hogy szegény nyelv nincs, minden nyelv ki tudja elégíteni a maga szükségét, másrészt azt hirdette, hogy az irodalmi nyelv örök, és igazi forrása a nép nyelve. Mind Brassai, mind a *Nyelvőr* szerint nyelvhelyesség kérdésében a nyelvérzékre kell hallgatni. A nyelvérzék Brassainál megfellebbezhetetlen dolog volt. A nyelvhelyesség kérdésében szerinte a legfőbb döntőbíró az egészséges nyelvérzék. Szarvashoz hasonlóan felhasználta a nyelvtörténet igazoló adatait, de nem minden kritika nélkül, hisz nyelvünk sohasem volt teljesen mentes idegen hatásoktól. Heltai Gáspárt és saját magát idézte annak igazolására, hogy helyes magyarságért nem mehetünk vissza mindig a múltba, s – Bundenzzel szemben – ragaszkodott ahhoz a nézethez, hogy a nyelvérzék megfellebbezhetetlen. Brassai szerint, s ebben mások is igazat adtak neki, a „*Nyelvőristák mindnyájan a nyelvérzék eltompulásában sinylenek s a nép beszédét hallani hallják, de érteni nem értik... A nyelv gazdagítása nem sikerült, de az elnyavalyítása igen*” (Brassai 1875: 14).

Bundenz egy irodalmi vitájában azt tanácsolta Brassainak, hogy hagyjon fel a nyelvészkedéssel, amelyhez állítása szerint nem ért. Brassai természetesen visszavágott Bundenznek, s azt javasolta, hogy hagyjon fel ő a magyar szófüzés elemzésével és a magyar nyelvérzék becsmélésével, mert abból még sok tanulnivalója van, hisz a magyar ember ezt az adományt az anyatejjel szívja magába, melyet a legmagasabb fokon álló tudományosság sem írhat felül. Polémiát folytatott Hunfalvyval is. A *Szépirodalmi Figyelő* 1862. évi 9. számában erősen bírálta Hunfalvyt, kifejtve egyúttal a nyelvérzékről alkotott saját álláspontját is:

Hunfalvy Pál a legrespectabilisabb – bocsánat az impurismusért – nyelvészek egyike. A philologia minden fogásaiba mélyen be van avatva, a tudománnyal folyvást együtt halad... És mégis őt kell kritikám tárgyává tennem... mivel a tudományba vetett hite nem engedi neki eléggé méltányolni az ösztönt, a mely, tárgyunkra vonatkozva, a nyelv-érzékből nyilatkozik.... Márpedig Hunfalvy Pál a nyelvérzékét nemcsak nem méltányolja, hanem... alig is ismeri, sőt hogy még visszasább legyen a dolog, tisztét s működését félre ismeri (Brassai 1862: 131–132).

Hunfalvy korábban, a Pesti Napló 1862. évi 61. számában így írt e kérdésről:

Ha vannak kérdések a magyar nyelvben, melyekben az önleges nyelvtudat nem teremthet szabályt s melyekben se az élő köznyelv, se az új irodalmi nyelv nem utasíthat: azon kérdésekben vagy a régi nyelvmélekek és a régibb irodalom fognak dönhetni, vagy ha ezek sem elegendők arra, tehát azokban semmi mód sem juthatunk bizonyosságra (Hunfalvy 1862: 27).

Brassai megállapította, hogy Hunfalvy a nyelvérzékét merőben félreismeri. Feltette, hogy „az önleges nyelvtudat” nagyon egyéni kifejezésen Hunfalvy bizonyára a nyelvérzékét értette, „minthogy használatából s némi jellemzéseiből ítélve, nem is érthet egyebet”. Majd így folytatta álláspontja kifejtését:

Ugy de, uram, a nyelvérzéknek nem természete, sem szokása, sem feladata, sem kötelessége „szabályt teremteni”. Épen mivel érzék, s nem fontolgató, reflectáló értelem, ösztönszerűleg alkalmazza az ösztönszerűleg érzett szabályt, vagy helyesebben törvényt. Megmondjam-e, Pláto fordítójának: milyen az a nyelvérzék? Olyan mint a Socratesnek sugalló daemóni szózat, a mely ugymond, ha megszólal, mindig visszatartóztat attól, a mit teendő vagyok, de soha sem ösztönöz semmire (Brassai 1862: 132).

Éles elmével és kíméletlenül bírálta a továbbiakban Hunfalvyt, aki a nyelvérzékét a „nyelvtörténetek tetején” úszkáló tajtékknak nyilvánította.

Nem uram, nem a nyelv testéből kihányt tajték az, hanem zamat. A mely az állomány lényegével elválhatlanul össze van oldva; mint a bor zamatja, a melyet a kimia nem tud sem jellemezni, sem magyarázni, de az avatott száj, egyszerű kostolással, megkülönbözteti általa a riesslinget, a tokajit, a bakatort... Mert haj! Nagyon finom és halk sugalló szózata van annak a nyelvérzéknek; igen könnyen lelármázza annak az ólom madárnak, a melyet pszichológiai műszóval értelemnek neveznek, még a szárnya suhogása is; hát még (általában szólva) az elfogultság és divaton kapás követelő kiabálása (1862: 132–133).

Brassai támadta a *Nyelvőrt* is, melyet gúnyosan „*Nyelvőr-consortium*”-nak és „*Nyelvőrék*”-nek nevezett. Állásfoglalásánál a döntő mozzanat az volt, hogy a *Nyelvőr* – különösen kezdetben – megelégedett, mint Brassai mondta, a „*szótagok hasogatásával*”, vagy amint Arany János kifejezte „*a szavak egérfarkba való kapaszkodásával*”. Brassai felfogása szerint nem a szavakon, hanem a mondatfűzésen dől el egy nyelv helyességének és nemzeti sajátosságának kérdése. Szarvas halála után Simonyi, Szarvas volt tanítványa vette át a *Nyelvőr* szerkesztését, aki kénytelen volt Szarvas híveivel szemben a *Nyelvőr* irányváltztatását bejelenteni, s érvei között az újgrammatikai iskola nagyhírű képviselői mellé Brassai felfogását is felsorakoztatni.

Brassai meggyőződéssel hirdette már jóval az újgrammatikus iskola előtt, hogy a nyelvészetben a szillogizmus „*így kell lennie*”-je helyett az analógia „*úgy van*”-ja az úr. Megvesztegethetetlen, tiszta és éber nyelvérzéke és nagyon alapos nyelvtudományi ismeretei mellett filozófus is volt Brassai Sámuel, aki kedvvel üzte a nyelvi tények filozófiai, magasabb szempontból való magyarázatát.

Brassait mindkét oldalról támadták. Szarvas szerint Brassai egész gondolkodása, a nyelvről és jelenségeiről vallott felfogása az ortológia táborába utalja, s mégis érthetetlen heveséggel tiltakozik ellene. Ballagi pedig azt mondta, hiába hadakozik Brassai a neológiával, tulajdonképpen ő is neológus. Mindezt még tetőzte, hogy Szarvas Gábor Brassai egy beküldött értekezésének egy alkalommal nem adott helyt a *Magyar Nyelvőr*-ben. Ezért állandó civódás alakult ki köztük, nem maradt egyik sem a másik adósa. Sőt az is előfordult, ha Brassai már kifogyott a dorgáló szavakból, s így fakadt ki: „*maga-maga-maga Szarvas Gábor!*” Brassai állásfoglalását a *Nyelvőrrel* szemben nem személyes természetű érzelmek határozták meg, hiszen ellenfeleitől sohasem érzelmi, hanem értelmi rokonszenvet kívánt.

Brassai így foglalta össze a két irányzatról alkotott véleményét: „*A palaelogia akarata jó, ügye szent, de eljárása rossz, célszerűtlen, kártékony. A neológiának is meg kell adni, hogy jó volt az akarata, mert a nyelvet tökélyesíteni óhajtott. De rossz volt az elve, mert a nyelvszegénység hamis eszméjéből indulván ki, a tökélyesítést a magyar nyelv minden áron való gazdagításával akarta eszközölni*” (idézi Gál 1926: 98). Elismeri mindkét irány jó akaratát, de elítéli mindkettő eljárását.

Van egy másik nyilatkozata (*A Magyar Nyelv Ellenőre*, 1882), melyben határozottabban foglalt állást a neológia mellett. „*Szóval a neologus – és én is vele kevés kivétellel – azt hisszük, hogy ő egészében véve a nyelvet fejleszti és gyarapítja. A Nyelvőrlista azonban a nyelvet élettelen, rideg anyagnak tekinti, ezt bontja szét és rakja össze, s nem gondol sem az egészek, sem az elemek további működésével*” (16).

Összegzés

Brassai egész életén keresztül folytatta küzdelmét a magyartalanságok ellen. Ez ma is időszerű, s ma is elkelne egy Brassai, hogy a magyar nyelvben használt divatos idegenszerűségeket állandóan irtsa és ostorozza. Nincs a 19. századi magyar szellemtudománynak egyetlen jelentékenyebb mozzanata, melyben Brassai mint vezető, bíráló, iránymutató, tévedéseket oszlató tényező részt ne vett volna. Az a lendület, melyet a magyar tudomány hosszú és kényszerű hallgatása után az új korszak küzdelmeit, sikereit jellemezte, nem kis részben Brassai érdeme is.

A nyelvben nyilatkozó filozófikumot nálunk senki olyan tisztán nem látta, mint ő....Senki nem látta oly tisztán a nyelv, a logika és főképp a pszichológia viszonyát egymáshoz, mint ő. Senki sem tekintett oly mélyen a nyelv szellemébe, mint ő. Ő volt nemcsak nálunk az első, hanem a németeket is megelőzte azzal a felfogásával, hogy a mondatba a logikai szempont eddigi uralmával szemben a pszichológiai szempontot kell bevinni, hangsúlyozni és érvényesíteni. A dolgok mélyéig, lényegéig hatoló elemző képessége olyan mélységek meglátására tette őt képessé, melyekre kora még nem volt eléggé felkészülve és iskolázva s melyeket csak a nyelvtudomány későbbi fejlődése és haladása tett nyilvánvalóvá. Gondolkodásának ez a filozófiai mélysége és beállítottsága egészen különálló és kimagasló helyet biztosít neki a magyar nyelvtudomány történetében (Gál 1926: 88-89).

Brassai nyelvészeti, nyelvtudományi munkássága sokirányú és összetett. Talán ő foglalkozott legbehatóbban, a nyelv lelke mélyére hatolva a magyar nyelv problémáival. Voltak mások is, akik fájdalommal látták nyelvünk romlását, idegenszerű kifejezésekkel és magyartalan mondatfűzésekkel való telítődését, de Brassai volt az, aki ezeket nemcsak meglátta, hanem „fegyveres Góliát”-ként, ahogyan Arany János nevezte, harcra is szállt ellenük.

A magyar mondatban terén új, önmaga által felfedezett utakon járt. Részletesen foglalkozott a szórend és a hangsúly problémájával. Nyelvészeti munkásságának fontos része az, amelynek témája az iskolai nyelvtanítás és nyelvtanulás. Foglalkozott a klasszika filológia és az összehasonlító nyelvtudomány problémájával is, amely a 19. század első felének uralkodó irányzata volt. Mind nyelvészeti, mind pedig nyelvművelői tevékenysége példaértékű mindannyiunk számára.

Irodalom

- Bowring, J. 1830. *Poetry of the Magyars*. [A magyarok költészete.] London: Printed for the Author [szerző kiadása].
- Brassai Sámuel 1852. Tapogatódzások a magyar nyelv körül. *Pesti Napló* 802., 803. sz.
- Brassai Sámuel 1860. 1863. 1865. A magyar mondat. *Magyar Akadémiai Értesítő*.
- Brassai Sámuel 1861. Mégis valami a fordításról. *Szépirodalmi Figyelő* I. évf. 19. 20. 27. 28. 30–33. 48–50. sz.
- Brassai Sámuel 1861. Nincs már ismerettyű. *Szépirodalmi Figyelő* I. évf. 6-7. sz. 85-87. o. 103-105. o.
- Brassai Sámuel 1862. Nyílt válasz Szemere Miklós úrnak. *Szépirodalmi Figyelő* II. évf. Első félév 19-20. sz.
- Brassai Sámuel 1862. Nyelv és nyelvészet. *Szépirodalmi Figyelő*. II. évf. Második félév 9. sz. 129-134.
- Brassai Sámuel 1863. Halljunk szót. *A hon.* 115. szám.
- Brassai Sámuel 1875. A neo- és palaelogia ügyében. *Értekezések a Nyelv- és Széptudományi Osztályok köréből*.
- Brassai Sámuel 1882. *A Magyar Nyelv Ellenőre*.

- Brassai Sámuel 1889. Szerény észrevételek a „Hangsúly” c. értekezés irányában. *Magyar Nyelvőr*. 19. sz. 396-405.
- Gál Kelemen 1926. *Brassai Sámuel*. Kolozsvár: Corvin Könyvnyomda.
- Gál Kelemen 1936. Brassai a népert és a magyar nyelv tisztaságáért. *Keresztény Magvető* LXVIII.
- Hunfalvy Pál 1862. A nyelvtudatról. *Pesti Napló*. 61. sz.